

Оксана Гудошник

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
кандидат філологічних наук, доцент
ovgudoshnik@gmail.com

Валерія Яровкіна

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
магістр медіакомунікації,
leranesterov@gmail.com

ФАНФІКШЕН ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕДІА: СУЧАСНІ КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ

© Гудошник О., Яровкіна В., 2021

Актуалізовані сучасні напрямки розвитку фанфікшену як медійної системи, що набула характеристик самоорганізації. Представлені три етапи розвитку наукових поглядів на становлення процесу колективного авторства: від наративної критики та виокремлення медійних ознак фандомів до осмислення фактів зворотного впливу фанфікшена на культуру та комунікаційні процеси. На прикладі розвитку сучасного фанфікшен-простору запропоновані до аналізу явища, що увиразнюють комунікативну природу фанфікшен-ком'юніті, а також мережевий характер її організації: створення подкастових систем; за логікою канонічних блокбастерних всесвітів розгортання складних багатосюжетних історій із залученням великої кількості учасників. Парадоксальні явища, що виникають у вказаній медійній системі – зростання оригінальних робіт, не пов'язаних з переосмисленням та втіленням альтернативних ліній канону, виникнення феномену пасивного споглядача – пояснено впливом розвитку загальних тенденцій культури та локальними національними практиками. Побічно вплив фанфікшен-діяльності представлено в різних проявах та тенденціях: явища вторинної, третинної комунікації, перетворення фанону на канонічні тексти для подальшого фікрайтерства, активний вихід фанів за межі замкнених ком'юніті та вплив на сучасні культурні практики. Приклади останнього проілюстровано так: використання фанфіків для написання сценаріїв до серіалів; створення спінофф-продукції; урахування фанівських думок щодо розгортання сюжетів серіалів та книг. Перспективність комунікаційних досліджень умотивована кількісним зростанням об'єктів дослідження та ускладненням сучасних методик їхнього аналізу. Наявність суперечливих тенденцій та проявів проблематизує усталені наукові підходи, змушує звертатися до технічних підходів із використанням біг-дата методик.

Ключові слова: фанфікшен; подкаст; фанворк; ориджинал; медіа.

Отримання відомою онлайн-платформою Archive of Our Own (AO3) у 2019 році престижної нагороди Гюго (Hugo Award) стало визначальною подією не тільки в легалізації та визнанні альтернативного простору фанфікшену, але й «вихідною точкою сприйняття альтернативної моделі авторства... та нових форм висловлювання, що склалися в мережеву епоху» [10]. Колективне авторство як структуротворчий механізм сучасних фанфікшен-спільнот засвідчує формування

нових комунікативних відносин та практик і ставить перед академічною спільнотою низку гострих питань. Справа вже не у визнанні/несприйнятті фанфікшен-культури, йдеться про формування нового порядку денного, де альтернативне авторське моделювання тексту доповнюють потужні смисли колективного діалогу, а спільноти (фандоми) стають мінімальними одиницями вибудовування строкатої та нелінійної структури сучасного медіасередовища. Це, своєю чергою, формує тип культури з «відкритим кодом, заснований на вибірці, привласненні, перетворенні та переназначенні» [9].

Постановка проблеми. Суспільне виробництво смислів (the social production of meaning, за Г. Дженкінсом) актуалізує нові парадигми партисипативної культури, стратегії соціальної грамотності та медіабезпеки. Ці нові виклики сучасної комунікативістики проблематизуються невизначеністю методики аналізу, а головне – швидкоплинністю змін у досліджуваних процесах. Революційне відкриття фанфікшен-культури для академічної спільноти, що сміливо започаткував Г. Дженкінс у 1992 році книгою «Текстові браконьєри. Телевізійні фани та партисипаторна культура» [8], все ще залишається сьогодні простором для численних дискусій, наукових розвідок та теорій, а отже, можливістю віднайти індивідуальний шлях у колективному авторстві сучасного акафан¹-дискурсу.

Мета дослідження – представити й окреслити характеристики альтернативних векторів розвитку фанфікшен-простору на прикладі формування та поширення нових жанрів та каналів комунікації. Зважаючи на нерозвиненість досліджуваного сегмента в національній фанфікшен-культурі, лише окреслимо деякі тенденції його розвитку.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Академічна історія фанфікшену пройшла три хвилі. «Перша ... зосередилася на фанфіках як на акті повстання проти корпоративних наративів. Друга хвиля під впливом теорій Фуко досліджувала, як нові медіа зближують шанувальників, дозволяючи їм створювати власні ієрархічні структури. Третя хвиля розглядає, як шанувальники роблять свій внесок у культуру, та досліджує, як фандом може існувати через “високі” та “низькі” культурні лінії» [2].

Перша хвиля, активно представлена літературознавчими розвідками та культурологічними оглядами, пропонувала перенести наративні практики до аналізу відтворення фанфіками мета-текстів канону. Український науковий простір зосереджував увагу на фанфіках як явищі літературному та масмедійному (Д. Березіна, І. Кузьміна, С. Журба), на можливостях його активного використання в педагогічній діяльності. Дослідники другої хвилі актуалізували поняття фанкультури та фанкомьюніті. Так, М. Хіллз пропонував розглядати фандоми не як єдину та цілісну культуру, а як «мережу мереж, або вільне об’єднання субкультур, які спеціалізуються на різних режимах фанатської діяльності» [7, р. 860]. Фрагментація фанатського світу схожа з мережевою структурою й, на думку М. Хіллза, підтримується розмитістю кордонів і відкритістю як головними характеристиками: «Деякі фанпрактики залишаються відокремленими, а інші можуть виступати як вузли, що тимчасово об’єднують різноманітні версії фандомів (corporatized conventions), у той час як треті визначають право бути «справжнім» фанатом у спільноті чи на платформі» [7, р. 860].

Третя хвиля зосередила увагу дослідників на паратекстах фандомів й участі фанів у виробництві та розповсюдженні історій. Більшає авторів, які звертають увагу на послаблення сприйняття класичних канонів (у фанфікшені канон – оригінальний твір, за мотивами якого працює фікрайтер) як незмінних ортодоксій. Щодо цього дослідник Б. Томас доволі іронічно зауважив: «Фани не звертають увагу на кордони ..., тому «канон» може охоплювати екранізації тексту,

¹ Від Aca-Fan – новотвір Г. Дженкінса, що символізує подвійну природу, сучасний гібрид дослідника і фаната (hybrid creature which is part fan and part academic).

інтерв'ю з автором чи акторським складом, і навіть мерчандайзинг та маркетинг» [13, р. 8]. Так, сцени з кіноадаптації роману Д. Остін «Гордість і упередження» стали частиною канону, навіть був створений фансайт, присвячений Коліну Ферту в ролі Дарсі [13]. Такі процеси зумовлюють створення фанону – фанівської інтерпретативної версії канону, який у подальшому може стати каноном для фікрайтерства, створюючи вторинні та третинні комунікаційні рівні. Цю подовжену лінію фанфікшену дослідники оцінюють як процес діалогізованого впливу фанфікшен-простору на сучасну культуру. Фани – не просто активні споживачі, дієвість та результативність їхніх виступів посприяла продовженню серіалу «Зоряний шлях», за мотивами фанонів створювали епізоди серіалів «Стар Трек», «Надприродне», «Мерлін», «Ганнібал», спін-оф серіалу «Зоряний шлях: Дивні нові світи». Відзначимо, що третя хвиля, незважаючи на новаційні підходи та широке розуміння фанону та фан-простору, не скасовувала розвиток першої та другої – за законом кумуляції комунікаційних каналів у межах академічної спільноти встановлювали діалогічні зв'язки, а альтернативний медійний простір фанфікшену досліджено в системній взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Узагальнивши нові виклики третьої хвилі, виокремлюємо за Г. Дженкінсом такі тези партисипаторної культури:

- ми віддаляємось від світу, у якому хтось виробляє, а більшість лише споживає інформацію;
- зміст виникає колективно та спільно в новому медіасередовищі;
- творчість по-різному діє в культурі з відкритим кодом, заснованій на вибірці, привласненні, трансформації та переназначенні.

Форми культури співучасті охоплюють: приналежність (членство, офіційне та неформальне, в інтернет-спільнотах, зосереджених навколо різних форм засобів масової інформації), вираження (створення нових креативних форм), спільне вирішення проблем, формування потоку засобів масової інформації (таких як подкаст, ведення блогів) [10].

Базовий тренд партисипаторної культури, що відтворює фанфікшен, – діалог – вилився в необхідність акумулювати дані щодо реальних практик участі й нових конфігурацій партисипаторної культури та унаочнити зміни, що відбулися, шляхом імпровізованих діалогів (такі завдання принаймні ставилися перед виданням *International Journal of Communication*. До речі, учасники дискусії в цьому журналі (Н. Колдрі та Г. Дженкінс) чесно схарактеризували як провальні спроби усвідомити й наздогнати нові технологічні форми. Задля цього науці потрібен новий тип кадрування, різні кути зору, де інституалізована логіка не може пояснити появу суперечливих речей, що відбуваються одночасно [4].

Отже, на сьогодні «фанфік не є виключно територією медіадосліджень чи культурології» [13], адже створена фанатами нова модель культурного виробництва змушує говорити про заміну традиційного комунікаційного вектору *активний виробник – пасивний споживач* на ускладнені форми, що «не так легко вписуються в двійкові файли, які ми так часто встановлюємо» [1, р. 11]. При цьому фанати залишалися найбільш свідомими серед усіх альтернативних спільнот: у відповідь на комерційний тиск та спроби контролювати платформи фанатської творчості (так відбулося з сайтом *Fanfiction.net*) вони створили власну платформу *Archive of Our Own* (АОЗ), тим самим порушили монополію на канали зв'язку й аудиторію, більше того – на використання традиційних розподілів і оцінок: центр/периферія, комерційне/некомерційне. Поява нових, більш сучасних та цікавих для потенційної аудиторії форм та форматів засвідчила стрімку трансформацію суперечливих за визначенням текстових форм фанфікшену в потужне альтернативне медіа, що активно розвивається й набуває нових характеристик.

1. Поява подкастів. За традицією фанфіки розподілялися на: літературні, нелітературні (кіно- та серіальні, ігрові тощо), фанфіки за мотивами реального життя, оріджинали, антифанфіки. Ця жанрова класифікація сьогодні примножується новими видами, деякі за медійною логікою розвитку, скоріше, виконують функції подкастів і дозволяють самостійно наповнювати контент. Так, з нішевого тематичного кластеру, жанр *podfic* (аудіозапис фанфіків) з середини 2000-х рр.

повільно сформував спільноту, яка представлена на платформах Tumblr, Twitter та Archive of our Own. Мультимедійність, активне використання акторської майстерності, звукорежисури, дизайнерських та комунікаційних новацій, рекламна діяльність, орієнтація на мобільні пристрої та застосунки увиразнюють і професіоналізують podfic як подкаст сучасного фанфікшену. Популярності формату додають щорічні дводенні конгреси Podfication та Harry Potter Podfic Fest. Зазначимо, що традиційний для партисипаторної та фанфікшен-культури принцип неформального наставництва, завдяки якому те, що відомо найдосвідченішим, передається новачкам, втілене в проєктах колективної співпраці (наприклад, pod together) – письменник створює текст, спеціально призначений для аудіо, і podficser створює аудіо [11].

Активізація музичних фанів виявлена в стрімкому збільшенні фандому K-pop (352699 творів на АОЗ, з цікавим представленням вікових груп: різниця в кількості фанфіків для підлітків і загальної аудиторії становить менше 7 %). Набуває поширення й сонгфік (song-fic) – фанфікшен, у якому основою є музичний твір, зазвичай пісня, який виступає частиною тексту самої роботи та постійно цитується. У сонгфіках слова пісні є обов'язковою частиною, і саме через них передано емоції та почуття героїв. Жанр відповідає базовим вимогам фанворків та разом з фанартами, фанфіками є базовою складовою діяльності Fannish Community [5].

2. *Цілісні всесвіти та кросовери*. Фанфікшен-простір вибудовується за кросоверними та мультивсесвітними алгоритмами канонічних творів. Набуває популярності фанворк «Alternative Universe: Soulmates», події якого відбуваються в Альтернативному Всесвіті, де в кожній людині є соул-мейт (споріднена душа, що являє ідеал романтичного або ж платонічного партнера). Цей тип фанворків найпопулярніший в Archive of our own і Tumblr, а приблизний початок створення історій датується 2011 роком. Розробкою та доповненням цього альтернативного всесвіту автори фанфіків займалися декілька років, і зараз він представляє собою повноцінний жанр із власними кліше, характерними героями та сюжетами, унікальними правилами функціонування тощо. Хоча пошук спорідненої душі – традиційний сюжет фольклорних (пор. червона нитка долі в китайській міфології) та літературних текстів, що належать до «вічних», але цікавим виявляється генеза фанворку від науково-фантастичного фільму 2009 року «Таймер», де присутність спорідненої душі відбивається в знаках-мітках (Soulmate Names), а розгортання сюжету все більше сприймається як первісний канон [12]. Залежність від ще одного канону очевидна в кросовері «Alternate Universe: Villain Wins» – він повністю сформувався після виходу на екрани кінотеатрів фільму «Месники: Війна Нескінченності», а фільм «Месники: Фінал» сприяв збільшенню популярності серед фандомів. Фанфікшен цього типу характеризується демонстрацією альтернативної версії канонічної історії. Кросовери вимагають від фікрайтерів не тільки системного творчого мислення, де потрібно ув'язувати в єдине ціле різні сюжетні лінії та персонажів, але й змушують надавати читачам пояснення, залучаючи тим самим аудиторію і до співпраці, і до формування продуманого цілісного всесвіту. Цей «колективний розум» (за Г. Дженкінсом) не тільки формує уявний світ фанфікшену, але й об'єднує спільноту, виступаючи отим самим Soulmate Names цілісного всесвіту.

3. *Оригінальні роботи*. Всупереч природі фанфікшену, що твориться як фанон по відношенню до канонічних сюжетів та текстів, стрімко розвивається тип фанфіку «Original Work» («оригінальна робота»), що не містить первинного джерела й створений за стандартами й жанровими вимогами існуючих платформ. Так, уже згадуваний ресурс АОЗ на грудень 2020 налічував більше 40 420 фандомів, 3 055 000 користувачів, 6 879 000 робіт. Original Work серед них 142 570 (2 %). 11 % контенту українського ресурсу Фанфіки Українською Мовою (ФУМ) (fanfic.pp.ua) представлено в цьому жанрі. Оріджинали – найчисленніший фандом на російськомовному Фікбуці (ficbook.net). Незважаючи на активний розвиток, поширення Original Work супроводжується дискусіями в групах щодо кордонів жанру та протистоянням у розумінні фанфікшену як фандомної творчості. Ця внутрішня дискусія засвідчує самоорганізуючу функцію сучасних спільнот, а також є проявом певних локальних закономірностей. Входячи в простір глобальних платформ, фікрайтер змушений

підпорядковуватися логіці вже усталених правил та світовим трендам, національний фанфікшен-простір позбавлений такого тиску, а отже більше тяжіє до авторського самовираження.

4. *Нові підходи до обробки даних.* Зрозуміло, що робота з великим масивом текстів змушує дослідників шукати нові методи та методики аналізу. Адже «дискурси – це умовні коди, згідно яким суспільство діє і розуміє себе, вони не істина в суттєвому сенсі, а скоріше метод відтворення необхідних істин конкретних культур» [6, р. 18]. Незважаючи на пріоритет локальних національних досліджень, вчені шукають сучасні методи аналітичної обробки контенту. У нагоді стали методики обробки великих даних за допомогою Big Data, адже фанфікшен демонструє всі його характеристики: великі обсяги, швидкість зростання, різноманітність, змінність, образність, варіативність. Так, у одному з перших глобальних досліджень такого типу [14] на основі аналізу майже 7 млн історій 44 мовами в більшості фандомів (10 тисяч) були встановлені жанрові преференції: аніме визначається як найактивніша загальна категорія, а гумор/романтика виявилися найпопулярнішою комбінацією у фандомі «Гаррі Поттер». З іншого боку, приголомшливим виявився аналіз мережі fanfiction.net, де більшість користувачів віддають перевагу читанню історій інших користувачів, ніж написанню власних, і їм більше подобається мати порожній профіль, ніж взаємодіяти з іншими користувачами [3].

Висновки. Простір сучасного авторської колективної творчості вийшов далеко за межі лише фанфіків. Фанфікшен – не тільки джерело підтримки та засіб самовираження, це ще й важливий інструмент освіти, при звичання до письма, активізація соціальних відносин, широкого обговорення своїх робіт та критичного наставництва. Той вплив, який фанфікшен має серед молоді, а також його всезростаючий потенціал засвідчують перехід від культурного та літературного явища до повноцінного альтернативного медіа. Отже, ці нові ефекти комунікації всередині спільноти, за її межами, медійні аспекти формування та впливів фанспільноти як інтерпретативної, самоорганізованої та самовідворюваної – перспективний простір сучасної комунікативістики.

REFERENCES

1. Banet-Weiser S., Baym N. K., Coppa F., Gauntlett D., Gray J., Jenkins H. & Shaw A. (2014). Participations: Dialogues on the participatory promise of contemporary culture and politics – part 1: Creativity. *International Journal of Communication*, 8. Pp. 1069–1088.
2. Blakemore E. (2017, January 20). Fanfic as academic discipline. JSTOR Daily. Retrieved 20 November, 2020, from <https://daily.jstor.org/fanfic-as-academic-discipline/>.
3. Carvallo A., Parra D. (2020). Analyzing network effects on a fanfiction community. *Computer Science*, 2. Retrieved 20 November, 2020, from <https://arxiv.org/abs/1909.02886v2>.
4. Couldry N., Jenkins H. (2014). Participations: Dialogues on the participatory promise of contemporary culture and politics. Introduction. *International Journal of Communication*, 8. Pp. 1107–1112.
5. Fannish Community. fanlore.org. Retrieved 20 November, 2020, from https://fanlore.org/wiki/Fannish_Community.
6. Fathallah J. (2017). Fanfiction and the author: how fanfic changes popular cultural texts. Amsterdam UP.
7. Hills M. (2017). From fan culture/Community to the fan world: possible pathways and ways of having done fandom. *Palabra Clave*, 20(4). Pp. 856–883. DOI: 10.5294/pacla.2017.20.4.2.
8. Jenkins H. (1992). Textual Poachers: Television Fans and Participatory Culture. New York: Routledge.
9. Jenkins H., Purushatma R., Weigel M., Clinton K. & Robinson A. J. (2009). Confronting the challenges of a participatory culture: media education for the 21st century. Cambridge: MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/8435.001.0001.
10. Jenkins H., (2019). “Art Happens not in isolation, but in community” The Collective literacies of media fandom. *Cultural science journal*, 11(1). P. 78–88. DOI: 10.5334/csci.125.
11. Manente K. (2019, December 10). Why podfics, the audiobooks of fanfiction, deserve more appreciation. Retrieved 20 November, 2020, from <https://www.syfy.com/syfywire/why-podfics-the-audiobooks-of-fanfiction-deserve-more-appreciation>.
12. Soulmates. fanlore.org. Retrieved 20 November, 2020, from <https://fanlore.org/wiki/Soulmates>.

13. Thomas B. (2011). What is fanfiction and why are people saying such nice things about it? *Journal of Narrative Studies*, 3. Pp. 1–24. DOI:10.5250/storyworlds.3.2011.0001.
14. Yin K., Aragon C., Evans S. & Davis K. (2017). Where no one has gone before: A meta-dataset of the world's largest fanfiction repository. *Proceedings of the ACM Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '17)*. P. 6106–6110. New-York: ACM Press.

Oksana Hudoshnyk, Valeriia Iarovkina

FAN FICTION AS ALTERNATIVE MEDIA: MODERN COMMUNICATIVE PRACTICES

The modern directions of development of fan fiction as a media system that has acquired the characteristics of self-organization are actualized. Three stages of development of scientific views on the formation of the process of collective authorship are presented: from narrative criticism and isolation of media features of fandoms to comprehension of the facts of the reverse influence of fan fiction on culture and communication processes. On the example of the development of modern fan fiction space, the phenomena that express the communicative nature of the fan fiction community, as well as the network nature of its organization are proposed for analysis: creation of podcast systems; according to the logic of canonical blockbuster universes, the development of complex multi-story stories with the involvement of a large number of participants. The paradoxical phenomena that arise in this media system – the growth of original works not related to rethinking and implementing alternative lines of the canon, the emergence of the phenomenon of the passive spectator – are explained by the influence of general cultural trends and local national practices. Indirectly, the influence of fan-fiction activity is presented in various manifestations and trends: the phenomena of secondary and tertiary communication, the transformation of the fan into canonical texts for further fiction, the active departure of fans outside closed communities and the impact on modern cultural practices. Examples of the latter are illustrated by the use of fan fiction in writing scripts for series; creation of spin-products; taking into account fan thoughts when developing the plots of TV series and books. The prospects of communication research are motivated by the dynamics of growth of the object of study and the complexity of modern methods of analysis. The presence of contradictory tendencies and manifestations problematizes the finality and immutability of already established scientific approaches, forces to turn to technical approaches using big-data methods.

Key words: fanfiction; podcast; fanwork; original works; media.